

N. Steinhardt

CULTURĂ ȘI CREDINȚĂ

Caietele de la Rohia (I-III)

Ediția a doua, revizuită și adăugită,
alcătuită de Florian Roatiș

Cluj-Napoca, 2016

Cuprins

Notă asupra ediției	5
N. Steinhardt și generația '27. Afinități și polemici.....	7
N. Steinhardt – Fișă biobibliografică.....	21
Vol. I	
N. Steinhardt sau fericirea de a fi creștin.....	39
Capitolul I	
N. Steinhardt despre Maramureș și maramureșeni	41
Aflarea Rohiei.....	41
Maramureșul	44
Lecția Maramureșului.....	45
Taina porților maramureșene	48
Despre spiritualitatea rohienilor	51
Capitolul II	
Maramureșeni despre N. Steinhardt.....	55
<i>Ion Ardeleanu</i>	
N. Steinhardt – un caz de seniorie înduhovnicită	55
<i>Măndița Cosma</i>	
Nicolae Steinhardt – zece ani de posteritate	57
<i>Ioan Filip</i>	
Popas spiritual la Rohia	59
<i>Terezia Filip</i>	
Nicolae Steinhardt sau existența ca inițiere	64
<i>Maria Gîrbe</i>	
Încercare de portret N. Steinhardt.....	71
<i>Arhimandrit Serafim Man, Mănăstirea Rohia</i>	
N. Steinhardt, intelectualul-monah	75

Respect pentru oameni și cărți

Ioan Pinte

De la „burghezul proletar”. Steinhardt la monahul Nicolae 79

Florin Roatiș

Portret din fărâme. N. Steinhardt sau elogiul creștinismului 82

N. Steinhardt: de la contestare la toleranță 85

Un dialog epistolar: Steinhardt – N. Băciuț 87

N. Steinhardt inedit 89

O prietenie exemplară. N. Steinhardt și Sergiu Al-George 91

Steinhardt și Noica sau între Rohia și Păltiniș 93

Nicolae Roșca

Ceasuri de taină cu N. Steinhardt 95

Capitolul III

Diaspora despre N. Steinhardt 103

Grigore Ion Bellu 103

Neagu Djuvara 103

Nicolette Franck 104

Eugen Ionescu 106

Monica Lovinescu

Virgil Ierunca 106

Dinu Manoil 107

Bujor Nedelcovici 109

Svetlana Paleologu-Matta 109

Lucian Raicu 113

Vlad Stolojan 114

Ion Varlam 116

Capitolul IV

Exegeze despre N. Steinhardt 120

Virgil Bulat

Implicațiile politice ale vizitei Papei Ioan Paul al II-lea

la București (7-9 mai 1999) 120

... și Nicu Steinhardt 125

Gheorghe Carageani

N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*: o prezentare 127

Respect pentru oameni și cărți

Elena Neagoe

 Despre timp și mântuire în *Jurnalul fericirii*..... 139

S. Paleologu-Matta

Ajunge o clipă de absolut 142

Vol. II
N. Steinhardt în amintirea contemporanilor..... 151

Cuvântul Î.P.S. Bartolomeu Anania

Prea Sfinția Voastră, Prea cucernici frați părinți!

Dragi prieteni și iubiți credincioși! 153

Î.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului

Regrete târzii..... 155

Î.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului

Izvoarele fericirii monahului Nicolae de la Rohia 157

Î.P.S. Justinian Chira Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmarului

În memoria Părintelui Nicolae Steinhardt..... 170

P.S. Justin Hodea Sigheteanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei
Maramureșului și Sătmarului

Din bucuriile și ispitele Părintelui Nicolae

ca monah în mănăstirea Rohia 178

Arhimandrit Mina Dobzeu

Ce reprezintă botezul lui Nicolae Steinhardt? 187

Părintele Constantin Galeriu

Cuvioșiei sale Monahului N. Steinhardt. La un an de la trecere...190

Arhimandrit Paulin Lecca

Credinciosul monah... 193

Arșavir Acterian

Aici suntem străini și călători..... 194

Alexandru Baci

Din amintirile unui secretar de redacție 197

N. Steinhardt – cărturar creștin 200

Nicolae Băciuț

Sfântul de la Rohia..... 201

Alexa Gavril Bâle

„Citește orice, numai citește...” Amintiri despre părintele

Nicolae de la Rohia 204

Ioan M. Bocu

Biografia unei neputințe 207

Augustin Botiș

Nicolae Steinhardt 210

Nazaria Buga

El Sabio de la Rohia 212

Sorina Bulat

Un PRIETEN care ne-a binecuvântat și îmbogățit viața..... 216

Virgil Ciomoș

„Despre curajul de a crede” 219

Vasile Cormoș

Ultima escală..... 230

Sorin Dumitrescu

Monahul multiplu (fragment dintr-un jurnal amânat)..... 233

Theodor Enescu

Amintirea lui N. Steinhardt și *Jurnalul fericii*..... 235

Terezia Filip

Portret fugar..... 242

Arhimandrit Serafim Man

Ultima rugăciune: sfârșit creștinesc

(Nicolae Steinhardt 1912-1989) 245

Achim Mihu

Părintele Nicolae, Biserica Ortodoxă și Lucian Blaga..... 247

Alexandru Paleologu

A fost cel mai bun prieten al meu..... 251

Ioan Pinte

Prin celălalt spre sine..... 256

Adrian Popescu

„Omul interior” 259

Florian Razmoș

Despărțirea de Părintele Nicolae 261

Respect pentru oameni și cărți

<i>Nicolae Roșca</i>	
Călătoria întreruptă	263
<i>Mihai Șora</i>	
Încercare de portret unitar, pe baza unor amintiri răzlețe.....	269
<i>Viola Vancea</i>	
Ultima carte.....	272

Vol. III

N. Steinhardt în interviuri și în corespondență.....	275
---	------------

Capitolul I

Interviuri cu N. Steinhardt.....	277
---	------------

<i>Alexandru Baci</i>	
Cu N. Steinhardt despre muzica ușoară.....	277
<i>Alexa Gavril Bâle</i>	
Șablonizarea este o pacoste, o rușine și un blestem	289
<i>Dumitru Cerna</i>	
Puține cuvinte despre singurătatea lui Noica.....	294
<i>Leontin Cupar</i>	
Ultimul interviu al lui Nicolae Steinhardt.....	297
<i>Dumitru Tony Stanciu</i>	
Nicu Steinhardt: rodirea talantului	301
<i>Demostene Șofron</i>	
Convorbire	306
<i>Constantin Vișan</i>	
Cu Nicolae Steinhardt în Țara Lăpușului.....	312

Capitolul II

N. Steinhardt în corespondență	321
1. Corespondență trimisă.....	321
Scrisori către Sergiu Al-George	321
Scrisori către Alexandru Baci.....	336
Scrisori către Ion Caraion	347
Scrisori către Vasile și Doina Cormoș	355
Scrisori către Mircea Eliade	357

Respect pentru oameni și cărți

Scrisori către Theodor Enescu.....	361
Scrisori către Virgil Nemoianu	371
Scrisoare către Victor Rusu.....	406
2. Corespondență primită.....	411
Scrisori de la Lucian Boz.....	411
Scrisori de la Emil Cioran.....	414
Scrisori de la Maria Cogălniceanu.....	416
Scrisori de la Mircea Eliade	421
Scrisori de la Eugen Jenney	424
Scrisori de la Paulin Lecca	437
Scrisori de la Virgil Nemoianu	440
Scrisori de la Emanuel Neuman	444
Scrisori de la Alexandru Paleologu.....	451
Scrisori de la Svetlana Paleologu-Matta	459
Scrisori de la Toma Pavel	467
Scrisoare de la Victor Rusu.....	479
Scrisori de la Sanda Stolojan	480

Addenda:

N. Steinhardt, „Adrian Cozmescu” și Securitatea.....	485
--	-----

Capitolul I N. Steinhardt despre Maramureș și maramureșeni

Aflarea Rohiei¹

Când am venit întâia oară la Rohia, în 1973, locul, de îndată, mi s-a părut de basm și de vis. Era, către sfârșitul toamnei, o zi de ceață ușoară și de belșug de frunze ofilite. Poteca strâmtă – singurul drum din sat până sus la mănăstire – fusese îndeajuns de abruptă spre a mă obosi, aerul se vădea rece, mă tulburau întrebări; brusc mi s-a arătat o bisericuță scundă, înconjurată de brazi, alături o troiță, un clopot mare abia înălțat deasupra solului, apoi, nițel mai încolo, o căsuță modestă; distingeam și câteva oarecum rușinate acareturi; atâta tot.

Ca prin farmec ușoara-mi osteneală a pierit. Melancolia se dădea la o parte, cu dubiile ei. Mă copleșeau liniștea, smerenia, misterul, iar minții mele livrești nu i-a trebuit multă vreme spre a-și aminti de titlul unui volum al lui Alphonse de Châteaubriant²: *Răspunsul Domnului*.

Acesta era locul pe care îl căutam! Constantin Noica avusese dreptate îndreptându-mă aici, el care, nu mai puțin decât părinții și ursitoarele, mi-a sorocit viața. Vorbise atât de cald, îl încântase dragostea pentru carte a starețului Justinian Chira (până să pornesc eu la drum trecuse arhiereu la Cluj), mă încredințase că a găsit ceea ce de câțiva ani întreprinsesem să aflui. Mie acum îmi plăcea mai ales bisericuța scundă dintre brazi, înfățișarea de schit, de sihăstrie, aura de basm a bine îngăditu lui loc parcă ascuns, parcă statornicit sub ocrotirea unor zâne sfioase, parcă proiectat în realitate de-a dreptul din povestirile fraților Grimm, din basmele și legendele lui Ispirescu, dintr-un text de Novalis. Atunci când vin pe acest pământ, oare Sfânta

¹ Text publicat în *Telegraful român*, Sibiu, nr. 3-4/1987.

² Romancier și eseist francez (1877-1951), a cărui operă a fost umbrată de colaborarea sa pe timpul de ocupație nazistă a Franței. Dintr-o eroare la tipar, apare mai cunoscutul autor al *Memoriilor de dincolo de mormânt*, François René de Chateaubriand, fapt care l-a necăjit mult pe Steinhardt. Volumul la care trimite este *La Réponse du Seigneur* (1933).

Vineri și Sfânta Duminică nu trag aici, în perimetrul acesta discret care nu se străduia să mă îmbie, dar se cunoștea că e gata să ureze bun venit cui sosește cu gânduri curate și prietenești? Cu intenții cinstite veneam și eu, dar și din curiozitate, cu duh de iscodire și, vezi, cu un atât de puțin satisfăcător bilanț de fapte și vorbe, cu un atât de pestriț și contradictoriu noian de neînfrânte cugetări.

A fost nevoie de curaj din parte-mi și de statornicie în cutezanță ca să nu fac neîntârziat cale întoarsă, învins de o neprihănire ce parcă mă îndepărta ori parcă mă sfătuia, nu fără bunăvoie, să nu zăbovesc pe un tărâm prea diferit de morocănoasele nuanțe ale întunecimii din lăuntru meu. M-am opus însă acestui atac dibaci al unor puteri vrăjmașe care prin umilință și pudoare încercau să mă alunge. Am bătut la ușa căsuței – stăreție – arhondaric: mi s-a deschis și cu o vorbă bună și un zâmbet blând am fost poftit să intru. Și am știut, din clipa aceea chiar, că am biruit captat fiind.

S-au împlinit în 1986, în ziua Adormirii Maicii Domnului, șaiszeci de ani de când următor visului – vedenie a unui preot de țară și prin truda numai a sătenilor săi – a fost durată, pe un petic de sol aspru și greu accesibil, mănăstirea Rohia¹. Și au trecut mai bine de treisprezece ani de când m-am învrednicit a sări peste cercul și de cretă și de foc al unor meleaguri ce s-ar fi zis că-mi vor fi mereu oprite. Locul s-a schimbat mult, ascultând de legea prefacerii continue a tot ce ființează: clopotul a devenit clopotniță cu trei bătăi pe un dâmb la oarecare distanță de sfântul lăcaș, brazi numeroși au fost tăiați, troița e mutată, s-a ridicat de cealaltă parte a fâșiei de teren din fața bisericii o clădire etajată, falnică, impunătoare, cu trepte multe și monumentale, aducând aminte de piețe și biserici italiene, în paraclisul clădirii străjuiește o catapeteasmă sculptată care, fără îndoială, poate fi denumită operă de artă, a fost construit – din lemn, în stilul propriu țării maramureșene – un prea frumos altar de vară, a mai apărut zvelta și eleganta „Casă a Poetului”, din balconul căreia vederea confirmă porecla imobilului, potecii suitoare i s-a alăturat un drum carosabil comod și lin, au ieșit la iveală mulțime de zidiri anexe, s-a introdus apă curgătoare, telefon,

¹ Construită de către preotul Nicolae Gherman, paroh în Rohia, cu aportul consătenilor, în anii 1923-1925 și sfințită de episcopul Nicolae Ivan al Vadului, Feleacului și Clujului, la 15 august 1926, având hramul „Adormirea Maicii Domnului”.

Respect pentru oameni și cărți

sumedenie de mărturii ale unei activități neslăbite și unui simț gospodăresc aprig. Contemplația, și aici, s-a împăcat cu trebăluirea. Dintr-un morman de cărți care zăceau în deplină și jalnică neorânduială s-a ivit o destul de vastă bibliotecă pe cale de a fi clasificată și așezată potrivit exigențelor de sistematizare proprii unor astfel de ființe egal alcătuite din hârtie, plumb și duh ahtiat de cunoaștere și frumos. Numărul vizitatorilor a crescut uimitor, ne paște primejdia intrării în circuitul turistic.

Dar vechiul farmec, socotesc, nu a dispărut. Există un spirit oblăduitor al pustniciilor, care nu pleacă din preajma lor când ele cresc, se supun imperativelor vieții mereu în desfășurare, se dau pe măsura celor de neînlăturat și ascultă de legea generală a trecerii de la mai simplu la mai complex. Basmele sunt menite a trăi în adâncul făpturii celor ce le iubesc. (Doar să fie memoria viguroasă și simțirea fierbinte). Și dovadă că credința la Rohia e la fel de vie și intensă ca acum șaiszeci ori aproape patrusprezece ani e că surprind adesea la cei care ne fac cinstea să ne cerceteze exclamații foarte asemănătoare aceluia pe care le formulam eu în gând în ziua aceea de inițiere aparținând unei toamne trecute.

Nu mai sunt nici eu acel de atunci. Am îmbrăcat haina monahală, m-am integrat meleagurilor. Nu mă înșelasem: Domnul mi-a răspuns.

S-au scris despre Rohia: broșuri, istorice, pliante, studii, teze teologice. Ioan Alexandru i-a consacrat versuri, și nu numai el; numele Rohiei s-a răspândit pe tot întinsul țării. Eu unul, lipsit de minunatul dar al facerii de poezii și riscând a repeta numai lucruri, date și informații ce au fost expuse pe larg, ce puteam face mai cinstit, mai nefățarnic – acum că Rohia a împlinit șaiszeci de ani de existență – decât a-mi aduce aminte cum mi s-a dezvăluit dintâi și a rechema acea imagine parcă imobilizată – biserica micuță, stâlpii de susținere ai tindei vopsiți în albastru, frontonul atât de firav pictat, semicercul brazilor – în zona cea mai tăinuită, mai sensibilă a șinei? Imagine, totuși, care-i și idee – forță, metaforă întrupată, simbol însuflețit.

Din nou mi se adeverește că Spațiul și Timpul, subiectul și obiectul, insul și nousul converg într-o consubstanțialitate și scot din mrejele discontinuității și chingile împrăstierii sărmana conștiință omenească din totdeauna dornică de scară spre cer.

Maramureșul¹

Bucureștean ce mă aflu, am fost repede fermecat și cucerit de Maramureș. Am izbutit să-l cunosc destul de bine. Am urcat și coborât de multe ori muntele Gutâiul, cel cu izvoare de apă preacurată și aspre serpentine. Am umblat pe Valea Izei, a Vișeului, a Marei, a Cavnicului, a Lăpușului. Văzute de aproape și nu ca poze în cărți sau ca „vederi”, bisericile de lemn cu turlle înalte mi-au tăiat și mie răsufierea, ca atâtor altora. Prima în care am intrat a fost aceea de la Șurdești, într-o duminică. Am pășit pe o cărare de-a lungul unui pârau, pe lângă niște zăplazuri. Pietriș mult și câteva băltoace. Apoi, deodată, luminișul și zvelta construcție de lemn, care irumpe asemenea unui personaj de basm, grațioasă, puternică, proporționată, dar nu mai puțin avântată spre înălțimi decât o catedrală gotică, adevărat „mângâie-nori”. Iar în zare, nu departe, se profilează surata de la Plopiș, geamănă aș zice. E duminică, oamenii în straiile lor de sărbătoare umplu bisericuța, rânduiți, cred, potrivit unui tipic străvechi. Ștergare în jurul afumatelor icoane, totul e numai lemn solid și bârne solemne, neforfoteală, liniște, cuviință, vioișie bine stăpânită, seriozitate pe figuri și-n gesturi: acestea domoale, nedorite, mai curând hieratice și atemporale. „Veniți la Mine și vă voi da odihnă”². Numeroși bătrâni, numeroși tineri. Toți deopotrivă de înălbiți, tineretul și copiii astâmpărați, deferenți. Slujba de o simplitate absolută, gravitatea izvorând dintr-un duh care știe să se oprească, plutind neostentativ.

Dar m-au înfiorat și copleșit de uimire nu numai vestitele turlle (la Șurdești e cea mai înaltă), ci și – din primele clipe – masivele porți maramureșene. Par a da fiecărei case un caracter de autonomie, a face din fiecare un soi de surprinzător castel în perimetrul căruia se exercită un imperiu. Casele sunt în general modeste, porțile – falnice spre a marca teritoriile, a multiplica spațiile. Da, și aici în Maramureșul acesta pretutindeni voivodal, ca și pentru englezi, casa îi este omului un „loc întărit”.

¹ Text publicat de Ioanichie Bălan în volumul II al cărții sale de *Convorbiri duhovnicești*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, în 1988, pp. 781-782.

² „Veniți la Mine, toți cei trudiți și împovărați, și Eu vă voi da odihnă” (Matei 11, 28).

Respect pentru oameni și cărți

Putere, convinsă de legitimitatea și vechimea ei, dar și noblețe și evlavie. Se țin cu toții foarte demni și se vede că – voit ori ba – iau aminte la „ținută”. Sărbătorile, fără greș, îi atrag la biserică. Străbat drumuri lungi, la nevoie, nu le pasă. Merg cu dreaptă socotință și-n pas măsurat să se închine Crucii. O evlavie devenită reflexă, exprimată prin gestică asimilată până în zone psihice în adâncul cărora îndoiala nu pătrunde. „Noblețea” e generală, creează o aură proprie regiunii maramureșene. Să fie ea o moștenire a dacilor liberi, o desăvârșire a echilibrului propriu „fenomenului” românesc (aici purificat și dăruit cu un plus energetic), o armonie rară între spirit și materie, între sobrietate și impulsul vital, între râvna spre basm și un spirit practic indubitabil, meșteșugăresc? E greu de spus. Sigur este doar că ansamblul – rourat de lumina de Sus – e profund original și, așa spune, irezistibil. Cum oare nu l-ai îndrăgi tu, omule, oricare ți-ar fi obârșia, educația, viziunea individuală sau colectivă a lumii? Eu unul nu mi-am dorit decât să mă contopesc în „magma” aceasta, în „continuumul” acesta, unde e atât de mică distanța dintre cotidian și fastuos, unde realitatea și duhul sunt frați buni, frați dulci, frați de cruce.

Lecția Maramureșului¹

Desfid pe oricine – drumeț, turist ori trecător – care a cunoscut Maramureșul să găsească fie și un strop de ridicul în propunerea deputatului Laurian, prezentată adunării constituante din 1866, atunci când s-a discutat despre titlurile nobiliare. Laurian ceruse ca tot românul să fie socotit prinț.

Locuitorii Maramureșului (cuprinzând și cele două mărci, sudică și vestică ale maicăi: Țara Lăpușului și Țara Oașului) îi dau deplină dreptate și alungă orice umbră de grandilocvență din paradoxala-i sugestie. A! Cât de cuviincios, de curtenitor și de nezorit i se vorbește oaspetelui acelor meleaguri, desigur nu excentrice sau pretențioase, nobile și prea puțin profane, însă, da. Căci Maramureșul, neîndoios, nu e numai o expresie geografică, numele purtat de una dintre cele mai pitorești, mai atrăgătoare și mai frumoase regiuni ale țării. Nu e numai

¹ Publicat în *Viața românească*, An XXXIII, nr. 10, octombrie 1979, pp. 47-48.